

טבע וארץ

חוברת ב' (כרך ט')

ינואר 1967

שבט תשכ"ז

ה ת ו כ ן

- מיצפה 66
צמח העונה: העירית הגדולה — אבינועם דנין 68
לתולדות חג הנטיעות — אליעזר שמאלי 70
ערפלים — מיכאל לוי 73
ציפור העונה: הנחילאלי — אמוץ זהבי 78
מסודות הניווט של צביים — פרופ' ארצי קאר 83
סכנת השמד של צבי הים בים התיכון — יגאל סלע 90
על החקלאות באוגאנדה — מיכאל גיל 93
תל-פולג — רם גופנא 97
עתיקות חדשות — ליקט א.ת. 100
דיוקנה של שמורה: „המסרק“ — עזי פז 102
הטיול המשפחתי: לחולות נחל שורק
106 וחוף פלמחים
110 סקירת ספרים
112 בטבע ובהגנת הטבע
114 בחברה ובמוסדותיה
הכנס השנתי של החברה להגנת הטבע —
131 באילת

*

תמונת השער:

נרקיסים (צילם עזריה אלון)

העורך:
נ. תרדיון

מועצת המערכת:

ש. אביצור, א. שולוב, א. שמאלי,
ל. עזריה אלון, אורי דביר,
אמוץ זהבי, אברהם יפה,
אדיר שפירא, אפרים תלמי

יוצא לאור ע"י הוצאת „ספרית
השדה“ (הסתדרות הפועלים
החקלאיים בישראל)

בשיתוף עם המרכז לתרבות
ולחינוך ותנועת החוגים לידיעת
הארץ, של ההסתדרות הכללית
של העובדים בארץ-ישראל,
והאגף לחינוך חקלאי במשרד
החינוך והתרבות.

הכתובת:

„טבע וארץ“, „ספרית השדה“,
תל-אביב, ת.ד. 4
רחוב לילינבלום 25,
טלפון 57868
מס' החשבון בבנק הדואר 4590

TEVA WA'AREZ
(Nature and Country)
Editor: N. Teradyon
Tel Aviv, P. O. B. 4,
Israel

January 1967
No. 2 Vol. 9

מחיר חוברת בודדת 1.20 ל"י
דמי חתימה לשנה 6 ל"י.

„הגנת הטבע“

במת החברה להגנת הטבע ורשות שמורות הטבע

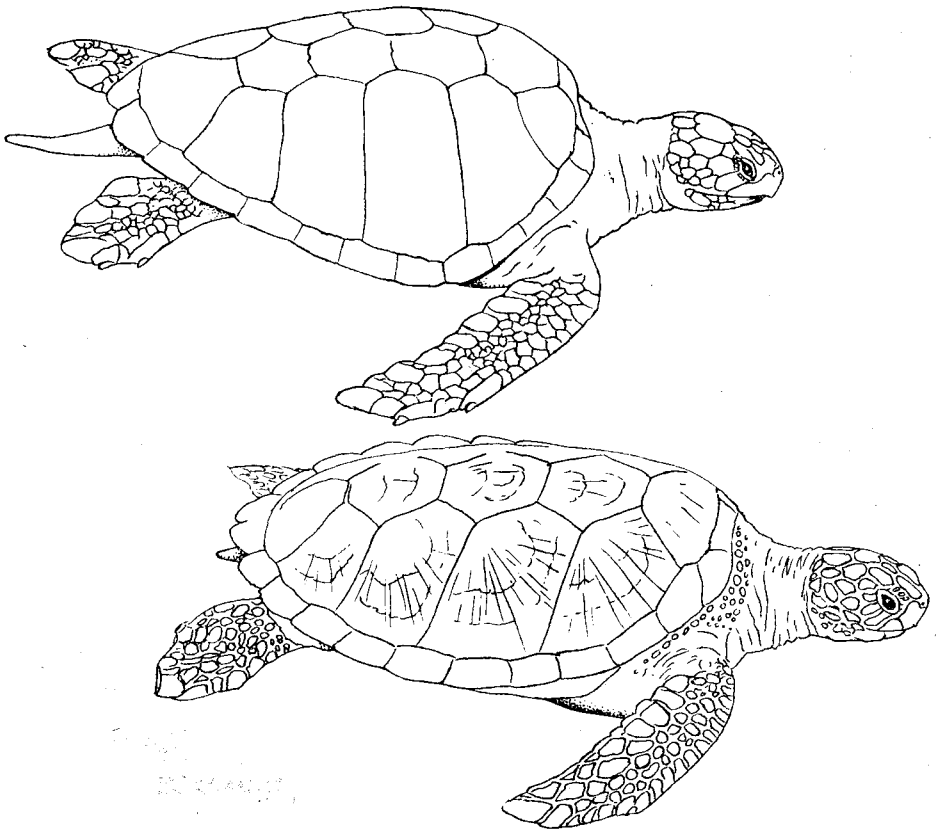
סכנת השמוד של צבי הים בים התיכון

יגאל סלע

עם בוא עונת ההטלה מתרכזים צבי הים למיניהם בחופים מסוימים וקבועים. ריכוז זה מאפשר לאדם להשמיד בהמונים את צבי הים באזורים גיאוגרפיים שלמים. ואכן, לצערנו, מנצל האדם אפשרות זו בשנים האחרונות במקומות שונים בעולם, ובכללם גם באגן המזרחי של הים התיכון.

בארץ-ישראל הופחתה האוכלוסיה מאלפים רבים עד לפרטים בודדים, עד כי ספק אם אלה יוכלו להוסיף ולהתרבות בחופינו לאורך ימים. בדרו"חות מחלקת הדיג של ממשלת המנדט, משנות השלושים, מסופר על יצוא 2000 צבים לשנה — בעיקר למצרים. בדרו"חות אלה אין פירוט לגבי החלוקה המספרית של שלל הדיג בין שני המינים שהיו נפוצים בארץ — *Chelonia mydas* ו-*Caretta caretta* (צב ים חום). אפשר להשלים חלקית את התמונה בהסתמך על ידיעות

עד תום מלחמת-העולם הראשונה לא גילתה האוכלוסיה במזרח התיכון, שהיתה מוסלמית ברו"בה, ענין רב בדיג צבי הים, אם מטעמי דת או מטעמים אחרים. במצרים, למשל, "ידוע" היה כי לדם הצבים סגולות לחיזוק כוח-גברא; אך "ידיעה" זו לא היה בה כדי להשמיד שם את הצבים. הביקוש הרב לבשר צבים, בעיקר לזה של המין *Chelonia mydas* (צב ים ירוק), תחילתו בארץ-ישראל עם בוא האנגלים, ובשנים האחרונות הוא ניכר גם בתורכיה.

למעלה — צבים חום; למטה — צבים ירוק

ובשנות ה-40 כבר לא נתקיים דיג-צבים מתוכנן. מצב זהה לחלוטין מצאנו לפני שנה בתורכיה. לפני כ-12 שנים החל סוחר-דגים גדול באיסקנדרון להתעניין בענף זה — בהשפעת יועץ ישראלי לשעבר. בראשיתו התבסס הדיג על האוכלוסיה בחופי מארסין, אך עם התדלדלות האוכלוסיה שם עברו הדייגים לחופים אחרים. בעשר שנות הדיג במארסין נתפסו כ-20 אלף פרטים, וכיום כבר אין שם דיג צבים מתוכנן. השמדה מהירה זו של צבי הים היא תוצאה של שיטת הדיג האינטנסיבית ושל הריבוי הטבעי המועט. במשך חודש אפריל הם מופיעים בריכוזים גדולים בקרבת החוף, ומדווגים על-פני המים. בזמן ההזדווגות פוחתת רגישותם במידה ניכרת לגבי הנעשה סביבם, ואז קל מאוד להתקרב אליהם אפילו עד כדי מטרים אחדים, להקיף

שמסרו דייגים שעסקו בדיג זה. מסתבר כי עוד בשנות השלושים הגיע הדיג, בשיא העונה, לכדי 600 צבים ליום! מכלל זה היו כ-10% צבי ים חומים, והשאר — צבי ים ירוקים. כיום צבי ים ירוק נדיר ביותר, ובשנה נראים רק פרטים בודדים שלו. לעומת זאת, צבי הים החום מיוצג עדיין על-ידי כמה עשרות פרטים מטילים. ההסתברות לכך פשוט: צבי הים הירוק מבוקש באירופה ומחירו גבוה יותר מזה של צבי הים החום, שליבשרו טעם שאינו משובח. ידוע כי בתקופת שיא הדיג בארץ-ישראל היה חלק נכבד משלל צבי הים החום מוחזר אל המים.

מן הידיעות שמסרו לנו הדייגים מסתבר, כי בעשר השנים 1920—1930 נתפסו 20—30 אלף פרטים לפחות, רובם מול חופי מערב הגליל והכרמל, אחר-כך מצטמצם דיג זה במהירות,

כתוצאה מכריית החולות בחוף. סקר שנערך בארץ עד 1965 הוכיח, כי בגלל הרס החוף נמצאות ההטלות המועטות בתנאי אינקובציה גרועים (המתבטאים, בעיקר, בהצפות תכופות ובשינויים מהירים בטמפרטורות החול), המונעים התפתחות תקינה. מצב זה מביא לידי בקיעת צעירים חלשים מאוד, או אף מונע לגמרי את התפתחות העובריים בביצים.

היעלמות הצבים מחופי הארץ יש בה כדי לעורר דאגה מיוחדת נוכח האפשרות כי אוכלוסיית הים התיכון שונה מזו שבאוקיינוסים. לכן יש לפתח במהירות אמצעי-הגנה יעילים שיבטיחו את קיומם של הצבים בים התיכון.

בעוד שבתורכיה עדיין קיימות אוכלוסיות שלהן הגנה מספיקה כדי קיום, הרי בישראל אפשר יהיה להבטיח את המשך קיום האוכלוסייה המקומית רק על-ידי הדגרה מלאכותית וגידול הצעירים במקומות מוגנים. מהטלות מקומיות אפשר לגדל צעירים עד גיל שנה, שהוא הזמן הקריטי בחייהם, ולשתרם. מובטח כי כבוגרים הם יחזרו אל החופים שמהם שוחררו. איסוף אלפי ביצים בשנה, לפחות של צב הים החום, והדגרתן — אינם קשים כלל. אם יצליחו בכך — אף ייתכן שהדבר ישמש בסיס לענף כלכלי חדש: גידול צבים בבירכות לצרכי שיווק.

את הריכוזים ברשת ארוכה, שמידת ה„עין“ (קוטר החור) בה כ-35 ס"מ, וללכדם בהמוגנים. רק צבים קטנים מ-35 ס"מ הומקים מהרשת, ואלה סופם להיתפס בעונת ההזדווגות הבאה, או בוו שאחריה. ברשת נלכדות גם נקבות שעדיין לא הגיעו לגיל פוריות, כיון שלגיל הפוריות מגיעה נקבה שרוחב שריונה לפחות 40—50 ס"מ. המטילות המעטות הנותרות אינן מצליחות לצמצם את ההפרש ההולך וגדל בין הריכוזי השנתי ובין הדיג השנתי: אמנם נקבה מטילה בשנה 100—500 ביצה, אך לידי כגרות מגיע רק צב אחד מתוך אלפי ביצים, כי אויביהם של הצבים הקטנים רבים.

עד להתערבות האדם היה צב הים, על אף אבידותיו המרובות בגיל הרך, מחזיק מעמד הודות לריכוזי הביצים המוטלות והודות לאריכות-החיים של המבוגרים. הדיג פגע דווקא בכבוגרים המטילים, שכבר התגברו על רוב הסכנות האורכות לצבים. השמדת 2000 צבים לשנה כמות כהשמדת חצי מיליון ביצים לשנה, ורצח המוני זה חיטל את הצבים בכל מקום שהונהג בו דיג שיטתי.

לרוע המזל מסתבר, כי לא זו בלבד שהולכות ופוחתות הביצים המוטלות אלא שגם אלו המוטלות — נפגעות, בארץ וכנראה גם בתורכיה,